

A bűnözés szerkezeti különbségei előélet szerint

A büntetőjogi normákkal történő ismételt szembekerülés a bűnügyi tudományok régi, kedvelt témája. Két változata: a halmazati bűnelkövetés illetőleg a visszaesés. A halmazati bűnelkövetés elsősorban a büntetés kiszabás elméleti és gyakorlati problémáinak körében vetődik fel, bár nem érdektelen téma a felderítés hatékonyságának vizsgálata szempontjából sem.

A büntetőjogi normák ismételt megsértésének az a változata, amikor arra korábbi, jogerős elítélés után, hosszabb-rövidebb idővel kerül sor, már nagyobb szakmai (és társadalmi) érdeklődést vált ki. Itt meg kell jegyezni, hogy a közgondolkodásban és a hétköznapi szóhasználatban a visszaesés fogalmát a büntetőjogtól eltérő, annál tágabb értelemben használjuk. A büntetőjogban ugyanis a visszaesői minőség megállapításának (ide értve természetesen a különös és a többszörös visszaesői minősítést is) a közgondolkodáshoz képest szűkebb értelmezését találjuk, megállapításának feltételeit a jogszabály pontosan meghatározza. A büntetőjogi szempontokon túllépő, a közgondolkodásban alkalmazott fogalomnak inkább megfelelő és a tényleges helyzetet pontosabban tükröző kép kialakítása érdekében használjuk a kriminálstatisztikában a visszaesőnek nem tekintendő bűnismétlő kategóriát. Ide azokat az elítélteket soroljuk, akiket már korábban jogerősen elítéltek, de a visszaesői, a különös vagy a többszörös visszaesői minősítés kritériumainak nem felelnek meg.

A bűnözés alanyi oldalát vizsgálva a kriminálstatisztika adatai számos törvényszerűsége hívják fel a figyelmet, mind az általános gyakoriság, mind az egyes bűncselekmények elkövetői tekintetében. A demográfiai, társadalmi ismérvek jellegzetes eloszlást mutatnak mind a bűnelkövetők (elítéltek) ismérvei, mind az elkövetett bűncselekmények megoszlását illetően. A tárgyi oldal vizsgálata azt mutatja, hogy a halmazati bűnelkövetés gyakorisága az egyes büntettek tekintetében jelentősen eltér, más megközelítésben az egyes bűncselekmények elkövetői között a büntetett előéletűek aránya lényeges különbségeket mutat; egyes cselekményeknél

rendkívül magas, míg másoknál alig fordul elő. A halmazatra, illetőleg a visszaesésre vonatkozó adatokat összevetve kézenfekvőnek látszik az a feltételezés, hogy az első bűntényesek és a büntetett előéletűek bűnözésének szerkezete nemcsak alanyi, hanem tárgyi oldalon is lényegesen különbözik. Érdekes, hogy ez a megközelítés – a jelenség ilyen irányú vizsgálata – a kriminálstatisztikai és a kriminológiai szakirodalomban ritkábban fordul elő, mint a visszaesésre vonatkozó, tulajdonképpen klasszikusnak tekinthető értelmezés.

A továbbiakban csupán a legfontosabb arányokat vizsgáljuk, gondolatébresztő jelleggel és illusztrációként a 2006-ban jogerősen elítélt felnőttek adatait tekintjük át. A téma természetesen kutatható más (gyanúsított, vádlotti) adatok segítségével is, a jogerősen elítéltek jellemzői azonban már a büntetőeljárás lezárását jelentve a végleges értékítéletet tükrözik, és nincsenek kitéve azoknak az esetenként előforduló minősítésbeli változásoknak, amelyek az eljárás korábbi szakaszában, a jogalkalmazás folyamata során még bekövetkezhetnek.

Ismeretes, hogy egyrészt a fiatalok és a felnőttek, másrészt a férfiak és a nők bűnözésének szerkezete némiképpen különböző. Ebben a rövid tanulmányban ezért a 2006-ban közzétett eljárásban jogerősen elítélt felnőttek adatait vesszük vizsgálat alá, azzal, hogy ez a megközelítés a későbbiekben kiegészülhet például a férfiak és a nők adatainak hasonló megközelítésű, összehasonlító elemzésével is. A közzétett eljárásban Magyarországon 2006-ban jogerősen elítélt felnőttek száma összesen 89 333 volt, közülük 36 896 (41,30 %) büntetett előéletű.

A legjelentősebb kategóriát éppen a büntetőjogi értelemben visszaesőnek nem tekintendő bűnismétlők alkották, számuk 29 561, arányuk az összes ilyen életkorú elítélthez viszonyítva 33,09 % volt. Az elítéltek előélet szerinti megoszlását az 1. számú táblázat tartalmazza.¹

A büntetett előéletűek aránya, mint ez ismeretes, bűncselekmény kategóriánként és ezen belül cselekményenként változik. A Btk. fejezetbeosztása szerint vizsgálva, a legmagasabb arányt a vagyoni elleni bűncselekmények elkövetése miatt elítélteknél találjuk: 51,82 %.

¹ A táblázatokat lásd a tanulmány végén.

Ezt követik a házasság, a család, az ifjúság és nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetése miatt elítéltek (42,83 %), majd csaknem azonos aránnyal a személy elleni bűncselekmények miatt elítéltek (42,14 %). Az átlagnál valamivel alacsonyabb ez az arány a közrend elleni bűncselekményeknél (39,42 %), valamint az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmény miatt elítélteknél (37,67 %). Lényegesen alacsonyabb viszont a gazdasági bűncselekmények miatt (28,29 %), valamint a közlekedési bűncselekmények elkövetése miatt elítélteknél (27,92 %). Az elítéltek számát a Btk. fejezetei és előéletük szerint a 2. számú táblázat tartalmazza.

A büntetlen és a büntetett előéletű elítéltek adatait külön-külön csoportosítva azt látjuk, hogy a lényeges különbség a közlekedési bűncselekmények és a vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt elítéltek arányában van (3. számú táblázat).

A Btk. egyes fejezeteiben foglalt cselekmények miatt elítéltek között azonban egyrészt az egyes cselekmények miatt elítéltek aránya, másrészt az egyes bűncselekmények elítéltjeinek előélet szerinti megoszlása lényegesen különbözik. Az eltérések érzékeltetése érdekében kiemeltük néhány bűncselekmény (ide értve természetesen a bűncselekmények minősített eseteit is) elítéltjeit.

Ezek számát előélet szerinti bontásban a 4. számú táblázat tartalmazza. A kiemelt bűncselekmények a legsúlyosabb, illetőleg a leggyakoribb bűncselekmények voltak. Ezek az elítéltek az összes, közvédelem eljárásban elítélt felnőttek negyötödét (80,24 %) alkották. Az egyes bűncselekmények miatt elítéltek számát előélet szerint a 4. számú táblázat, százalékos megoszlását bűncselekmények szerint az 5. számú táblázat tartalmazza.

Ebből látható, hogy a büntetett előéletűek aránya különösen magas az emberölés, az erőszakos közöszülés és a rablás miatt elítélteknél. A legalacsonyabb a közúti baleset gondatlan okozása miatt elítélteknél. (Ez a cselekmény tulajdonképpen nem is illik a sorba, hiszen a többi bűncselekménytől eltérően nem szándékos, hanem gondatlan cselekmény.) Kiemelése azért érdekes, mert a közlekedési kategória másik cselekményével, az ittas járművezetéssel összehasonlítva szembetűnő különbségeket figyelhetünk meg. Itt elsősorban arra hívnánk fel a figyelmet, hogy míg a jármű-

vezetés ittas állapotban megnevezésű bűncselekmény elkövetőinek 31,47 %-a, addig a közúti baleset gondatlan okozása miatt elítélteknek csak 12,89 %-a volt büntetett előéletű.

A kiemelt bűncselekmények közül külön felhívnánk a figyelmet még két cselekményre. Az egyik a kiskorú veszélyeztetése, a másik a tartás elmulasztása. Az előbbinél az elítéltek 40,41 %-a, az utóbbinál 41,90 %-a volt büntetett előéletű. Erre azért érdemes odafigyelni, mert alaposan feltételezhető, hogy az ilyen bűncselekmények által sértettként érintett gyermek- és fiatalkorúak beilleszkedési nehézségei fokozottak és minden valószínűség szerint közvetett hatást gyakorolnak a fiatalkori bűnözés alakulására.

A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt elítéltek körében lényegesen az átlag felett van a büntetett előéletűek aránya az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak miatt elítéltek esetében, az előbbieknél 73,34 %, az utóbbiak között 55,24 % volt. Ezek az arányok egyértelműen sajátos személyiség-szerkezeti problémákra utalnak.

Az arányok alapján indokoltnak látszik az összehasonlítást elvégezni a Btk. fejezetbeosztás szerinti megoszlásán túl egyes bűncselekmények szerint is. Az arányok jobb érzékeltetése érdekében kiemeltük azt a négy bűncselekményt, ahol az elítéltek száma a legmagasabb volt, és ezek előélet szerinti megoszlását külön is vizsgáltuk. Az arányok figyelemre méltó különbségeket mutattak. A négy kiemelt bűncselekmény: a szándékos súlyos testi sértés, az ittas járművezetés, a lopás és a garázdaság.

Az elítéltek számát és arányát vizsgálva tekintettük át bűnözésük szerkezetét, az előélet szerint. A kiemelt bűncselekmények miatt elítéltek számát teljes sokaságnak tekintve és az arányokat előélet szerint ezen belül vizsgálva, figyelemre méltó eltéréseket kaptunk.

A különböző előéletű elítélteknél megvizsgáltuk e kiemelt bűncselekmények előfordulásának relatív gyakoriságát.

A cselekmények sorrendje a büntetlen előéletűeknél arányok szerint rendezve:

Szándékos súlyos testi sértés	29,58 %
Ittas járművezetés	20,00 %
Lopás	19,37 %
Garázdaság	11,16 %

A bűnismétlőknél a sorrend:

Lopás	32,95 %
Szándékos súlyos testi sértés	19,30 %
Ittas járművezetés	15,45 %
Garázdaság	13,27 %

A visszaesők, a különös és többszörös visszaesők között a sorrend:

Lopás	62,00 %
Garázdaság	10,65 %
Szándékos súlyos testi sértés	6,11 %
Ittas járművezetés	4,97 %

Az összefüggés természetesen más oldalról is megközelíthető és ez talán legalább ilyen lényeges. Ha ugyanis az egyes, előélet szerint kialakított elítélti kategóriákat hasonlítjuk össze, akkor látható, hogy a különböző kategóriák bűnözési szerkezete eltér.

Az előélet szerinti megoszlás természetesen más összefüggésekre is rávilágít. Ilyen egyrészt az előélet és az iskolai végzettség, másrészt az iskolai végzettség és az elkövetett bűncselekmények közötti kapcsolat. E rövid tanulmányban ezekkel nem kívánunk foglalkozni, annál is inkább, mert mindkettő a kriminálstatisztikai szakirodalom ismert témája.

Kimutatható természetesen az összefüggés az elkövetett bűncselekmények, az elítéltek előélete és az alkalmazott jogkövetkezmények között is. Itt elsősorban az egyes bűncselekmények elkövetése miatt elítéltekre kiszabott büntetés, a velük szemben alkalmazott jogkövetkezmények aránya érdemel figyelmet. Ezzel kapcsolatban a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazásának relatív gyakoriságára kívánunk utalni. Az elítéltek számát a 7. számú táblázat tartalmazza. A már említett négy bűncselekmény miatt elítéltek között a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték arányát emeljük ki:

Szándékos súlyos testi sértés	2,31 %
Ittas járművezetés	1,68 %
Garázdaság	4,48 %
Lopás	19,01 %

Felvethető természetesen, hogy mi indokolja a feltűnő aránybeli különbséget, tekintettel a törvényi büntetési tételekre. A magyarázat az elítéltek előélet szerinti megoszlásában található: a különös és a többszörös visszaesők fokozott személyi társadalomra való veszélyessége az arányokra

elegendő magyarázattal szolgál. Más bűncselekményeknél természetesen előéletűtől függetlenül is nagy súllyal esik latba a törvényi büntetési tétel mértéke (pl. emberölés, erőszakos közöszülés, szemérem elleni erőszak, rablás). Meg kell említeni, hogy az utóbbi négy cselekmény esetében, mint azt a táblázatból korábban láthattuk, nemcsak a cselekmény társadalomra veszélyessége jelentős, hanem alanyi oldalon a személyi veszélyesség, amit bizonyít az e bűncselekmények miatt elítéltek között a büntetett előéletűek magas aránya. (ld. 4. és 5. számú táblázat)

A bűnözés szerkezete és az elítéltek előélete közötti kapcsolatot, vagy más megközelítésben a különböző előéletű elítéltek bűnözési szerkezetének eltéréseit vizsgálva egyértelműen látható, hogy a közvéleményben is a hagyományos bűnözés képzetét keltő bűncselekményeknél figyelhető meg az elítéltek előélet szerinti kedvezőtlen összetétele, illetőleg a büntetőjogi normákkal történő ismételt szembekerülés. Bizonyos cselekmények elkövetőinél az átlagosnál gyakoribb (ez egyébként a halmazati bűnelkövetést vizsgálva is kimutatható).

Mindezekből levonható az a következtetés, hogy az egyes bűncselekmények elkövetői különböző gyakorisággal válnak bűnismétlővé, visszaesővé, különös vagy többszörös visszaesővé. Mindez ismételten ráirányítja a figyelmet a bűnözés egyébként mennyiségileg is jelentős hányadát képező vagyon elleni bűnözés gyakoriságára, és elkövetőinek személyi társadalomra veszélyességére.

Táblázatok

1. számú táblázat: Közvádas eljárásban jogerősen elítélt felnőttek (2006)

Az elítéltek előélete	Az elítéltek száma	%
Büntetlen	52 437	58,70
Bűnismétlő	29 561	33,09
Visszaeső	1 182	1,32
Különös visszaeső	1 992	2,23
Többszörös visszaeső	4 161	4,66
Összesen	89 333	100,00

2. számú táblázat: A közvádas eljárásban elítélt felnőttek száma a BTK fejezetei szerint (2006)

A bűncselekmény	Az elítéltek száma	Ebből	
		büntetlen	büntetett
Személy elleni	6 946	4 019	2 927
Közlekedési	17 445	12 5725	4 870
Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	2 739	1 566	1 173
Államigazgatás, igazságszolgáltatás, közélet tisztasága elleni	3 284	2 047	1 237
Közrend elleni	20 085	12 168	7 917
Gazdasági	5 741	4 117	1 624
Vagyon elleni	33 092	15 944	17 148
Honvédelmi kötelezettség elleni	1	1	-
Összesen	89 333	52 437	36 896

3. számú táblázat: A közvádas eljárásban elítélt felnőttek bűncselekmény és előélet szerint (2006)

A bűncselekmény	Ebből	
	büntetlen	büntetett
Személy elleni	7,66	7,93
Közlekedési	23,98	13,20
Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	2,99	3,18
Államigazgatás, igazságszolgáltatás, közélet tisztasága elleni	3,90	3,35
Közrend elleni	23,20	21,46
Gazdasági	7,85	4,40
Vagyon elleni	30,41	46,48
Honvédelmi kötelezettség elleni	0,00	-
Összesen	100,00	100,00
N=	52 437	36 896

4. számú táblázat: A közbíró eljárásban elítélt felnőttek előélete szerint, kiemelt bűncselekményenként (2006)

A bűncselekmény	Az elítéltek száma	Az elítéltek előélete		
		büntetlen	bűnismétlő	visszaeső*
Szándékos emberölés	141	67	47	27
Szándékos súlyos testi sértés	17 445	12 575	4 519	351
Közúti baleset gondatlan okozása	2 575	2 243	330	2
Járművezetés ittas állapotban	12 408	8 503	3 619	286
Kiskorú veszélyeztetése	834	497	283	54
Tartás elmulasztása	1 334	775	519	40
Erőszakos közösülés	90	24	41	25
Szemérem elleni erőszak	10	47	32	26
Hivatalos személy elleni erőszak	432	219	167	46
Garázdaság	8 463	4 743	3 107	613
Lopás	19 517	8 234	7 715	3 568
Sikkasztás	2 086	1 340	660	86
Csalás	5 186	2 938	1 897	351
Rablás	1 064	303	480	281
Kiemelt bűncselekmény	71 680	42 508	23 416	5 756
Egyéb bűncselekmény	17 653	9 929	6 145	1 579
Elítéltek összesen	89 333	52 437	29 561	7 335

* Különös és többszörös visszaeső is.

5. számú táblázat: A közbíró eljárásban jogerősen elítélt felnőttek előélet szerinti megoszlása bűncselekményenként, százalékban (2006)

A bűncselekmény	Az elítéltek száma	Az elítéltek előélete		
		büntetlen	bűnismétlő	visszaeső*
Szándékos emberölés	100,00	47,52	33,33	19,15
Szándékos súlyos testi sértés	100,00	72,08	25,91	2,01
Közúti baleset gondatlan okozása	100,00	87,11	12,82	0,07
Járművezetés ittas állapotban	100,00	68,53	29,17	2,30
Kiskorú veszélyeztetése	100,00	59,59	33,93	6,48
Tartás elmulasztása	100,00	58,10	38,90	3,00
Erőszakos közösülés	100,00	26,66	45,56	27,78
Szemérem elleni erőszak	100,00	44,76	30,48	24,76
Hivatalos személy elleni erőszak	100,00	50,69	38,66	10,65
Garázdaság	100,00	56,05	36,71	7,24
Lopás	100,00	42,19	39,53	18,28
Sikkasztás	100,00	64,24	31,64	4,12
Csalás	100,00	56,65	36,58	6,77
Rablás	100,00	28,48	45,11	26,41

* Különös és többszörös visszaeső is.

6. számú táblázat: A különböző előéletű, közbűntudás eljárásban elítélt felnőttek megoszlása az elkövetett bűncselekmény szerint, százalékban (2006)

A bűncselekmény	Az elítéltek száma	Az elítéltek előélete		
		büntetlen	bűnismétlő	visszaeső*
Szándékos emberölés	0,20	0,16	0,20	0,47
Szándékos súlyos testi sértés	24,34	29,58	19,30	6,10
Közúti baleset gondatlan okozása	3,59	5,28	1,41	0,03
Járművezetés ittas állapotban	17,31	20,00	15,45	4,97
Kiskorú veszélyeztetése	1,16	1,17	1,21	0,94
Tartás elmulasztása	1,86	1,82	2,22	0,69
Erőszakos közösülés	0,13	0,06	0,18	0,43
Szemérem elleni erőszak	0,15	0,11	0,14	0,45
Hivatalos személy elleni erőszak	0,60	0,52	0,71	0,80
Garázdaság	11,81	11,16	13,27	10,65
Lopás	27,23	19,37	32,95	62,00
Sikkasztás	2,91	3,15	2,81	1,49
Csalás	7,23	6,91	8,10	6,10
Rablás	1,48	0,71	2,05	4,88
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00
N=	71 680	42 508	23 416	5 756

* Különös és többszörös visszaeső is.

7. számú táblázat: A közbűntudás eljárásban elítélt felnőttek, büntetések és intézkedések szerint (2006)

A bűncselekmény	Szabadságvesztés		Egyéb jogkövetkezmény	Összesen
	végrehajtandó	felfüggesztett		
Elítéltek összesen	9 470	17 851	62 012	89 333
Ebből				
Szándékos emberölés	134	6	1	141
Szándékos súlyos testi sértés	403	1 707	15 335	17 445
Közúti baleset gondatlan okozása	1	34	2 540	2 575
Járművezetés ittas állapotban	209	760	11 439	12 408
Kiskorú veszélyeztetése	117	563	154	834
Tartás elmulasztása	34	222	1078	1 334
Erőszakos közösülés	78	12	-	90
Szemérem elleni erőszak	87	18	-	105
Hivatalos személy elleni erőszak	102	178	152	432
Garázdaság	379	1 187	6 897	8 463
Lopás	3 710	3 493	12 314	19 517
Sikkasztás	145	714	1 227	2 086
Csalás	675	2 049	2 462	5 186
Rablás	913	145	6	1 064